

Motion till riksdagen 2022/23:2098

av **Amanda Lind m.fl. (MP)**

Politik för det samiska folket

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en samepolitisk färdplan och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sanningskommissionen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återbördande av samiska kvarlevor och offergåvor och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ersättning för naturresurser och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om konsultationsordningen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av Sametingets konstruktion och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stärkt samisk rätt till mark och vatten och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om den nya renskötselutredningen och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bekämpa rasism och diskriminering och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka jämställdheten och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om satsningar på språk och kultur och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om satsningar på utbildning och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om synliggörande av Sápmi och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om krafttag mot psykisk ohälsa och tillkännager detta för regeringen.

15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nordisk samekonvention och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ratifikation av ILO 169 och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Tystnadens politik för det samiska folket har nått vägs ände. Relationerna mellan staten och urfolket samerna går närmast att beskriva som ett öppet sår, såväl historiskt som i vår samtid. Den strukturella rasism och diskriminering som det samiska folket genom historien har utsatts för får konsekvenser än idag. Men något håller på att hända. De samiska perspektiven och frågorna ökar i synlighet.

Nu behövs ett bredare politiskt grepp. Den med få undantag utbredda politiska tystnaden i samiska frågor är fruktansvärd. Den är ett svek. Vår historia förpliktigar oss till något annat. Den svenska staten har bedrivit en kolonial politik för att befolka ett land där andra redan bodde. Det räcker med en titt i våra statliga arkiv där allt finns bevarat. Grunden för det samiska samhällslivet – marken, skogen, fjället – utsätts för allvarliga påfrestningar från olika håll; språken riskerar att dö ut i takt med självmordsförsöken bland unga. Det kan låta dramatiskt, men det är vad vi bevittnar.

Bristen på urfolkspolitik är ett av de rättighetsområden där Sverige ådrar sig mest internationell kritik. År efter år kritiseras Sverige från olika FN-organ och Europarådet för våra uteblivna reformer. Länder som i andra avseenden är jämförbara – Norge, Kanada, Nya Zeeland, Australien – har tagit tag i sin historia och sina frågor. Sverige är numera undantaget.

Miljöpartiet står upp för samers rättigheter och för ett levande samiskt samhällsliv. Under den gångna mandatperioden har vi drivit på för en högre ambition i politiken för det samiska folket och gör det fortsatt. Vi har fått mycket gjort men mycket mer återstår och behöver göras.

En samepolitisk färdplan

Nästa år är det 30 år sedan Sametinget invigdes. Sametinget bildades i syfte att förbättra de svenska samernas möjligheter som ursprungsfolk att bevara och utveckla sin kultur. I samband med 30-årsjubileet behöver svensk samepolitik ett ordentligt omtag och i brett samförstånd behöver vi arbeta fram en samepolitisk färdplan. Miljöpartiet vill se ett brett parlamentariskt samarbete mellan riksdagens partier och partierna i Sametinget där vi blir överens om såväl mål som medel.

En parlamentarisk kommitté, med uppdrag att samverka med det samiska samhället på olika plan, bör få gott om tid på sig, gå igenom reformer som skett de senaste decennierna och staka ut en ny riktning som tar dagens situation på allvar. Flera delar som Miljöpartiet vill ta med sig in i ett sådant arbete presenteras i denna motion.

Sanningskommission

Genom historien har staten begått olika övergrepp gentemot urfolket samerna. Sápmi, som utgör en stor del av Sveriges yta, var för länge sedan ett område som staten inte

kontrollerade. På 1600-talet började staten göra anspråk och sedan dess har utrymmet för samiskt liv minskat. De övergrepp som begåtts sedan dess har handlat om rasbiologiska undersökningar men också folkfördrivningar.

En del av den statliga politiken var Lappmarksplakatet, från 1673. Där annonserade staten om att svenskar kunde få en bit land i det som skulle bli norra Sverige, i utbyte mot skattefrihet i 15 år och att slippa militärtjänstgöring. Till en början levde nybyggare och samer i samexistens, samerna med sin rennäring, jakt och fiske, medan nybyggarna odlade och höll kreatur. Allt eftersom årtiondena gick och nybyggarna blev fler trängdes samerna undan. Den avgörande punkten kom under industrialiseringen på 1800-talet, då samerna tappade rätten till sina marker.

Miljöpartiet vill att staten ska ta ansvar för historiska övergrepp mot det samiska folket och ge upprättelse. Därför har vi länge arbetat för att en sanningskommission ska tillsättas, ett arbete som nu gett resultat. Miljöpartiet var med i regeringen som i november 2021 beslutade att inrätta en sanningskommission som ska synliggöra och sprida kunskap om samernas erfarenheter och lämna förslag på åtgärder som bidrar till upprättelse och främjar försoning. Det är viktigt att kommissionen arbetar i lyhört samförstånd med det samiska folket. Det måste finnas en beredskap från riksdag och regering att omhänderta sanningskommissionens slutsatser och fortsätta jobba aktivt med en försoningsprocess. Lärdomar bör tas av andra länder som kommit längre i liknande processer samt från Svenska kyrkans försoningsarbete gentemot det samiska folket.

Återbördande av samiska kvarlevor och offergåvor

Samiska kvarlevor och offergåvor finns i olika samlingar och på museer runt om i landet. Processen för återbegravning och repatriering är komplicerad och kostsam. Samtidigt är det mycket viktigt att arbetet påskyndas. Återlämnanden kan underlättas genom att lokala museer hemställer om ett överlämnande, något som Statens historiska museer redan varit med om vid processen med repatriering och återbegravning av samiska kvarlevor i Lycksele 2019.

Det stora problemet med såväl repatriering av samiska kvarlevor som samiska föremål är ekonomiska resurser. Det är orimligt att det samiska folket ska behöva finansiera det staten har tagit ifrån dem under villkor vi aldrig skulle acceptera idag. Det behöver göras möjligt för även mindre museer att ta emot och tillgängliggöra samiska föremål för en bredare allmänhet. Då skulle de mänskliga kvarlevor som finns på svenska museer kunna hanteras av osteologer för att möjliggöra identifiering av ursprung för eventuell återbegravning.

Under våren 2022 riktade riksdagen en uppmaning till regeringen om att den bör utreda de juridiska, ekonomiska och praktiska förutsättningarna för att ta fram ett sammanhållet regelverk för att identifiera, återställa och återbörda samiska föremål och kvarlevor. Miljöpartiet understryker vikten av att en sådan utredning inleds skyndsamt och att staten får ett stort ansvar för att finansiera insatserna.

Ersättning för naturresurser

Svenska staten har genom historien tagit naturresurser i Sápmi i anspråk. Det är resurser som byggt och fortsatt bygger Sverige rikt.

En statlig utredning har nu föreslagit att det ska bli enklare att bryta innovationskritiska metaller och mineral i Sverige. Utredningen föreslår bland annat en statlig ”gruvpott” som lokalsamhällen kan ta del av, i syfte att öka acceptansen för gruvprojekt. För att gruvverksamhet ska etableras behövs ett så kallat socialt medgivande från närboende och krav ska ställas på information, dialog och vägledning. Samebyar ska kunna få ersättning för att genomföra ett tidigt dialogmöte.

Det är viktigt att åstadkomma en hållbar försörjning av metaller och mineral som behövs i klimatomställningen. Vi är samtidigt kritiska till förslaget om att staten ska stå för ”gruvpotten” och anser att den ekonomiska bördan för detta i högre utsträckning bör bäras av de företag som vill bedriva gruvverksamhet. För att försörjningen ska vara just hållbar krävs dessutom ett ökat samiskt inflytande över hur naturresurserna nyttjas och ett fortsatt starkt miljöskydd. Intäkter från naturresurserna måste också i högre grad bidra till utveckling i det samiska samhällslivet. Statliga bolag som hämtar sina intäkter i Sápmis naturresurser bör avsätta en andel av sin vinst årligen för att finansiera förvaltningen och utvecklingen av samiskt samhällsliv, språk och kultur. Även andra bolag vars verksamheter kraftigt påverkar Sápmis naturresurser bör bidra. Former och avgränsningar för detta behöver utredas.

Konsultationsordningen införs

En konsultationsordning har nu kommit på plats för att det offentliga Sverige tidigt och på ett strukturerat sätt ska höra samiska intressen och perspektiv i frågor som berör det samiska folket. Detta i syfte att nå samsyn och bättre ta tillvara samiska rättigheter och möjligheter. Det är nu av stor vikt att implementeringen underlättas och metoder för konsultation utvecklas så att syftet uppnås. Det är viktigt att konsultationer genomförs med det uttalade syftet att komma överens, i enlighet med intentionen bakom lagen. Det är också viktigt att det planerade nästa steget i konsultationsordningens införande, att även kommuner och regioner inkluderas i lagstiftningen, genomförs. Vi vill att regeringen utvärderar konsultationslagen och redovisar hur arbetet har gått, såsom anges i propositionen. Det är viktigt att de aktörer som berörs, inklusive samiska företrädare, involveras i uppföljningen.

Översyn av Sametingets konstruktion

En organisatorisk översyn bör ske av Sametingets konstruktion. Idag är Sametinget både ett folkvalt parlament och en förvaltningsmyndighet under den svenska regeringen. 25 år efter konstruktionen är det dags att se vad som kan göras för att utveckla och förtydliga organisationen, mandatet och ändamålet med Sametinget, i samråd med det samiska samhället. Detta kan utgöra en del av en samepolitisk färdplan. Därtill behöver Sametingets förvaltningsanslag stärkas.

Stärkt samisk rätt till mark och vatten

Rätten till mark och vatten för samiska intressen måste säkras och stärkas. Gruvnäringen, omställningen till ett förnybart energisystem och svensk viltvård kan inte fortsätta att i så hög grad ske på bekostnad av det samiska folkets rättigheter och möjligheter att bruka mark och bedriva näringar. Även skogsnäringen behöver ta hänsyn till det

samiska folkets rätt till traditionell användning av marken för renskötsel, jakt och fiske. Det är inskrivet i grundlagen men också en civil juridisk rättighet som grundar sig på urminnes hävd. Hänsynskrav finns inskrivet i andra lagstiftningar men tillämpningen brister. Därför krävs förtydliganden i berörda lagstiftningar.

I maj 2021 beslutade regeringen om direktiv till en utredning om ny renskötsel-lagstiftning. Utredningen En ny renskötsellagstiftning – det samiska folkets rätt till renskötsel, jakt och fiske (renskötselutredningen) består av en parlamentarisk kommitté för att åstadkomma bred politisk förankring. Arbetet ska bedrivas med en bred och stor samisk närvaro och delaktighet, vilket är en nyckelfråga för Miljöpartiet.

Efter Högsta domstolens dom i Girjasmålet är det angeläget att se över de delar som handlar om samebyars ensamrätt i förhållande till staten att upplåta jakt och fiske. Ett delbetänkande om detta ska lämnas senast 31 augusti 2023, medan utredningen i övrigt ska slutredovisas i maj 2025. Miljöpartiet vill se en lagstiftning som ger hela det samiska folket de rättigheter som följer av de internationella konventioner Sverige ställt sig bakom. Det är mycket viktigt att vi hittar en modell som fungerar bra på lång sikt och som tar alla relevanta intressen i beaktande. Miljöpartiet utgår ifrån att de förslag som lämnas kommer följa slutsatserna i Girjasdomen och aktuell urfolksrätt. Offentliga investeringar krävs också så att rennäringen klarar av de påfrestningar klimatförändringarna innebär.

Bekämpa rasism och diskriminering

I Sverige ska alla få vara den de är utan att bli utsatta för diskriminering eller hatbrott. Vi behöver intensifiera myndigheternas arbete mot hatbrott och synliggöra de övergrepp som begåtts mot samerna historiskt, men även de som sker idag. Miljöpartiet välkomnar att Brottsförebyggande rådet nu ska genomföra en studie om hatbrott mot samer och ser fram emot att studien leder till ett bättre kunskapsunderlag och förslag på konkreta insatser.

Miljöpartiet vill tillsätta en utredning om att stärka diskrimineringslagen. Lagen bör anpassas för att i större utsträckning kunna tillämpas vid diskriminering på grund av hudfärg, språk eller religion. En del i den utredningen bör vara att överväga språk som diskrimineringsgrund. Vi vill också göra rättshjälpssystemet mer generöst så att fler som utsatts för diskriminering kan få upprättelse i domstol.

Stärka jämställdheten

I regering arbetade Miljöpartiet intensivt för att stärka jämställdheten i det samiska samhället och stoppa mäns våld mot kvinnor. En del i det var att ge Sametinget i uppdrag att kartlägga och analysera jämställdheten i det samiska samhället.

Förra året kom slutrapporten, som visar på stora brister. Bland annat finns en tydlig skillnad i representation, där kvinnor dominerar i kultur- och föreningslivet medan männen dominerar inom rennäringen. Kvinnor är också underrepresenterade i Sametinget. Våldet mot kvinnor fortsätter och det saknas tillräcklig kunskap om problemet.

Vi vill intensifiera samarbetet med Sametinget för att främja jämställdheten. En del i det är att utjämna balansen mellan kvinnlig och manlig representation i yrkesliv och civilsamhälle och öka kvinnors representation i Sametinget. Vi vill också se mer forskning om våld mot kvinnor.

Satsningar på språk, utbildning och kultur

Fortsatta satsningar krävs på språk, utbildning och kultur. Det samiska språket och kulturen har på många platser i Sápmi helt eller delvis försvunnit. De samiska barnen drabbas hårt av att samhället inte klarar av att möta behoven av förskola och undervisning i och på samiska. Språkcenter för fler samiska språk behövs. Miljöpartiet vill också att behovet av offentliga handlingar på samiska språk utreds i samråd med Sametinget.

Ytterligare åtgärder för att revitalisera och stärka samiska språk i Sverige är att ange minoritetsspråk som ett ämne i skollagen och införa nya bestämmelser om undervisning i nationellt minoritetsspråk för alla de obligatoriska skolformerna, för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Det är viktigt att minoritetsspråken garanteras en större undervisningstid inom ramen för skoldagen. Sverige bör också utöka den tvåspråkiga undervisningen för samiska.

Utbildningsområdet kan dock inte ensamt trygga språkens överlevnad. Samiska kulturinstitutioner behöver en tryggare ekonomisk grund och en större självständighet, flera behöver bidra till möjligheter att använda språken och det allmänna måste tillhandahålla relevant och korrekt information om de språkliga rättigheter som gäller de nationella minoriteterna. Vi vill verka för fler samiska museer och kulturinstitutioner genom att stärka stödet till Sametinget. Ett gott exempel på viktig kulturell verksamhet som fortsatt behöver stöd är Giron Sámi Teáhter, en arena för scenkonst som vänder sig till alla samer. Teatern bör få ett uppdrag som nationalscen.

Miljöpartiet är också stolta över regeringens förslag i budgetpropositionen för 2022 om att ge 5 miljoner kronor i stöd till samnordiska språksamarbetet Sámi Giellagáldu, ett samarbete som har stor betydelse för bevarandet av de samiska språken. Det ska nu permanentas.

Synliggörande av Sápmi

Sápmi ska synliggöras. Staten bör uppmuntra användandet av Ortsnamn och andra namn på platser på samiska. Det samiska som en del av Sverige behöver ta större plats i det offentliga rummet, till exempel på tv, i tidningar och radio och vid offentliga tillställningar. Ett sätt att lyfta Sápmi är att högtidlighålla och uppmärksamma tillfällena som är viktiga för samerna, till exempel nationaldagen och urfolksdagen.

Den 6 februari är samernas nationaldag. Det kommer av att det första samiska landsmötet hölls i Tråante/Trondheim den 6 februari 1917. Nationaldagen firas över hela Sápmi, det vill säga i Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Den 9 augusti firas FN:s internationella urfolksdag över hela världen, och så även i Sverige och övriga Sápmi. Urfolksdagen finns till för att synliggöra världens urfolk – och högtidlighålla kulturer, språk och traditioner.

Krafttag mot psykisk ohälsa

Hälsofrågorna måste adresseras skyndsamt. En av tre unga renskötande samer funderar idag på att ta sitt liv. Det är helt oacceptabelt. Mycket kan förändras genom bättre villkor för rennäringen, men även insatser inom regionerna inriktade på samisk hälsa bör förstärkas och fördjupas.

Det pågår flera viktiga projekt som tar sikte på att inhämta kunskap och stärka insatserna mot psykisk ohälsa; bland annat pågår arbetet med en kommande nationell

strategi för psykisk hälsa och suicidprevention. Strategin bör innehålla ett uttryckligt mål att stärka samers psykiska hälsa och förhindra suicid bland samer.

En nordisk samekonvention

Sverige måste bidra till att arbetet med en nordisk samekonvention slutförs och ratificeras. Sápmi är ett område som sträcker sig över flera länder. En gemensam nordisk bottenplatta av rättigheter krävs för att upprätthålla och stärka de rättigheter som samer redan har enligt urfolksrätten. Sverige bör fortsätta trycka på för att konventionen blir verklighet. En viktig förutsättning för en nordisk samekonvention är att konsultationsordningen, som nämns ovan, kommer på plats och används i praktiken.

Ratifikation av ILO 169

ILO 169 om ursprungsfolk och stamfolk ska ratificeras. Konventionen antogs av Internationella arbetsorganisationen ILO 1989 men har ännu inte ratificerats av Sverige, trots kritik från flera internationella organ och trots att konventionens bäring på Sverige har utretts flera gånger. I Högsta domstolens dom i Girjasmålet uttalar domstolen att ILO 169 i delar redan är bindande för Sverige genom att ge uttryck för allmänna folkrättsliga principer, något som understryker konventionens betydelse. Den tidigare miljöpartistiska och socialdemokratiska regeringen har uttalat att man arbetar i riktning för att kunna ratificera, men det behövs en majoritet i Sveriges riksdag för att det ska bli verklighet. Det är viktigt för Sveriges röst i världen att regeringen fortsätter att stå upp för mänskliga rättigheter för urfolk både i vårt eget land och runt om i världen.

Sverige ska uppmärksamma urfolksperspektivet i EU

Många EU-beslut påverkar urfolket samerna lokalt, regionalt och nationellt. Sverige behöver därför aktivt bevaka och tillvarata samers intressen i olika EU-sammanhang. Det är också viktigt att samer är representerade i EU-sammanhang och att deras åsikter och perspektiv hörs, samtidigt som EU-institutionerna själva förbättrar sin kunskap om samiska frågor. Projektet ”Filling the EU-Sápmi knowledge gaps” och den nya EU-Sápmi-strategin är ett gott exempel som borgar för stärkta band mellan EU och det samiska folket. Sverige har ett ansvar för att uppmärksamma och stärka urfolksperspektivet inom EU. Sverige bör dessutom stödja initiativ som främjar ökat samiskt deltagande i EU-processer.

Amanda Lind (MP)

Jan Riise (MP)

Camilla Hansén (MP)

Bassem Nasr (MP)

Ulrika Westerlund (MP)

Annika Hirvonen (MP)

Katarina Luhr (MP)

Nicklas Attefjord (MP)